

Szabóné dr. László Lilla: Gyógyító jelenlét

- Isten jelenlétének valósága a lelkigondozás, lelki kísérés, testvéri mellé állás alkalmain -

„Mi néked életedben és halálodban egyetlenegy vigasztalásod?” – teszi fel az első kérdést a Heidelbergi Káté. A választ sokan elsajátítottuk, konfirmációnk alkalmával megvallottuk, de legvalóságosabban mégis életünk határhelyzetei, és az azokban megmutatkozó személyes spiritualitásunk ábrázolja ki. Philip Sheldrake megfogalmazásával: „a <<spiritualitás>> az emberi lélek vágyképei (...) arról, hogy mi segít teljes életet élni.”¹

Jolana Poláková cseh filozófusnő hasonló kérdésselvetés kapcsán egy egész monográfiát szentelt korunk reménységképeinek.² A 20. század második felére a modern civilizáció elembertelenedő tendenciái és a vallásos intézmények lelketlen és személytelen működése következtében tömegek veszítették el a kapcsolatot a keresztyénséggel és az általa közvetített hitkérdéssel. Mindezek következtében a század végére egy, a társadalom szintjén tapasztalható nagyfokú spirituális nyitottság jelentkezett. Az egyházaktól való elidegenedés és a pszichoterápiás lehetőségek szélesedő kínálata miatt az emberek terápiás közegben keresték az életük hiányai mentén előálló kérdésekre a válaszlehetőségeket. A pozitív pszichológia talaján kialakuló eljárások segítettek a kívülről irányított embernek rálelni önazonosságára, és ráirányították figyelmét a lelki és spirituális értékekre. A transzperszonális pszichológia az integrált, szabad személyiségen túl célul tűzte ki a lét értékeihez, az igazsághoz, a jósághoz, a szépséghez, a tökéletességhez, a rendhez, az örökkévalósághoz történő kapcsolódást. Ennek eszköze a kliens tudatosságának kitágítása a személyen túli dimenziók megtapasztalására. Abraham Maslow, a transzepszonalis pszichológia egyik meghatározó atyja így fogalmaz: „A spirituális értékeknek megvan a maguk természetes jelentése, nem tekinthetők kizárólagosan az intézményes egyház tulajdonának, érvényességük igazolására nem szükséges a természetfölöttivel összefüggésbe hozni őket.”³

¹ SHELDRAKE, 13.

² POLÁKOVÁ

³ MASLOW, 4.

Ezek a hangok egyértelművé teszik, hogy korunkra teljesen általánossá vált az ember spirituális, vagyis az istenire irányuló hiányának az egyházon és az Istenen kívüli orvoslása.⁴ Poláková a *relatív transzcendens* és az *abszolút transzcendens* kategóriáival ragadja meg az éles különbségtételt.⁵ A relatív transzcendens-keresés kimerül a transzperszonalításban, a kultúrák közti kapcsolódásban, misztikus egyesülésekben, ezoterikus megközelítésekben. Valláson kívüli spiritualításban ölt alakot. Az abszolút transzcendens ezzel szemben emberileg nem ragadható meg, csak ha a transzcendens maga lép kapcsolatba az emberrel.

Az önmagunk helyzetén való kétfajta felülkerekedés nem újkeletű. Az egyik az emberiből kiindulva a psziché és az emberlét határán mozog, és ezáltal igyekszik új szempontok, esetlegesen módosított tudatállapot segítségével úrrá lenni a tarthatatlan helyzeten. Gondoljunk csak a coping vagy mindfulness technikákra. Pszichés lehetőségek a jóllét előmozdítására. A másik út egészen más irányú. Az ember teremtettségen belüli meghatározottságából indul ki, aki Isten nélkül mindenképp hiányos. Így alázatos odafordulásban, megtérésben, leborulásban nyitja meg magát a létét meghatározó Isten és annak munkája előtt.

A Biblia bűnnek nevezi a teremtmény Isten nélküli spirituális törekvéseit. Az emberlét spirituális meghatározottsága csak az Isten-kapcsolatban kerül a helyére, ez pedig az egészséges gondolkodás értelmében átjárja a testi, pszichés és szociális meghatározottságokat is. Ahogyan a bűneset szimbolikus története is figyelmeztet, az ember könnyen választja az önmagában megtalálható, vagy általa megteremthető, így biztosnak tűnő, kontrolálható utakat léte legmélyebb hiányainak a betöltésére is („olyanok lesztek, mint az Isten” - relatív transzcendencia).

Ez alól pedig a keresztyének sem kivételek. Ezért hasznos újból és újból reflektálnunk a személyes spiritualitásunkban és a segítő találkozásainkban megnyilvánuló transzcendens-keresésünkre, reménységképeinkre, ahogyan az élet elakadt, betegséggel, krízissel, kapcsolati nehézségekkel, tehetetlenséggel, csüggedéssel, kétségbeeséssel terhelt nehéz helyzeteiben testvérként, lelkipogozóként, lelki kísérőként a teljes életről, így gyógyulásról gondolkodunk, és ahogy mindezzel a másik mellé állunk.

⁴ A humanisztikus spiritualitás talaján kibontakozó megközelítés, ami egyfajta **spirituális** forradalomként söpört végig a világ nyugati felében, és amit sűrítve foglal magába a „spiritual but not religious.” szlogen. A mozgalomnak még saját Facebook oldala is van (<https://www.facebook.com/SBNR.org> Letöltés: 2020.10.20), amelyen a rövid bemutatkozó: „Hozzánk tartozol, ha hiszed, hogy létezik spiritualitás a szervezett egyházakon kívül.”

⁵ POLÁKOVÁ, 33-73., ld. még NÉMETH, 143–144. A fenti különbözőségét fejezi ki a humanisztikus és theisztikus spiritualitás elkülönítése is. Ld. HORVÁTH-SZABÓ - HARMATTA - TOMCSÁNYI, 180–186.

Ma, amikor megannyi pszichés segítség áll rendelkezésre a különböző szükséghelyzetekre nézve, fontos tudatosítanunk az emberi lét azon területeit, amelyek a Teremtő és Megváltó Isten jelenlétében gyógyulnak és kerülnek a helyükre. Az alábbiakban Isten Gyógyító Jelenlétére szeretném az olvasó figyelmét irányítani. Elsőként Isten jelenlétének kérdéskörét járjuk körül, majd megvizsgáljuk, hogy mi történik az emberrel a Gyógyító jelenlétében, végül összegyűjtjük azokat a feltételeket és lehetőségeket, amelyekkel emberi kapcsolatainkban tudatosan teret adhatunk Isten gyógyító munkájának.⁶

2. Isten jelenléte Gyógyító Jelenlét⁷

Isten jelenlétéről gondolkodva, el kell választanunk annak objektív valóságát és szubjektív megélését. A valláslelektan istenreprezentációnak nevezi azt a személyről személyre változó egyedi alkotmányt, ami több elem együtteséből épül fel: (1) a szülőkhöz fűződő korai kapcsolat, (2) a vágyott, idealizált szülőképek, (3) a gyermek nárcisztikus önérzetének maradványai, illetve (4) kulturálisan és társadalmilag átvett fogalmi elképzelések az istenről.⁸ Ezek összessége szubjektív nézőpontból valós gondolati és érzelmi konstrukció. Tehát az ember természeténél fogva mindenképp istent alkot. Ez a szubjektív istenreprezentáció mindenképp folyamatos korrekcióra, vagyis gyógyulásra szorul, ami a gyógyító Isten jelenlétében történik.⁹

A különböző egyháztörténeti korszakokban a teológiai vizsgálódások Isten jelenlétét leginkább mindenhatóságához kapcsolva az isteni tökéletességek, tulajdonságok között tárgyalták alapvetően statikus kategóriákban.¹⁰ Isten mindenütt jelen van.¹¹ Alexandriai Círill így ír erről: „Az istenség nincs egy helyre korlátozva, de nem is hiányzik sehonnan;

⁶ A tanulmányban a gyógyító jelenlét kifejezést a lelkigondozás, lelki kísérés, testvéri mellé állás vonatkozásában használjuk. Ugyanezzel a névvel találunk egy, az egyházunkban tíz éves múltú tekintő évente megszervezett lelki hétvégét, melynek célja, hogy az evangélium szabadító és gyógyító ereje megjelenjen a résztvevők szívének legmélyebb rétegeiben, ahol életük nem rendezett, régen elfeledett vagy eltemetett bűnei és sebei vannak. Mindez imádságban, a Szentlélek alászálló jelenlétében és erejében adatik, akit a hétvége vezetői és résztvevői hívnak és várnak. Mindebben az előadásokon és vezetett imádságokon kívül nagy jelentőséget tulajdonítanak a felkészített emberek által végzett személyes imaszolgálatnak, és mindebben a Lélek ajándékai működésének. A gyógyító jelenlét hétvége Leanne Payne (1932-2015) lelkiismereti író és teológus szolgálata és írásai (többek közt PAYNE, 2001.; PAYNE, 2006.) mentén kialakult és máig működő kezdeményezésekhez (ld. <https://ministriesofpastoralcare.com> Letöltés: 2020.09.29.) kapcsolódik.

⁷ Különbséget teszünk Isten *Gyógyító Jelenléte* és a között az emberi kezdeményezés és találkozás, vagyis *gyógyító jelenlét* között, ami szándékosan és tudatosan nyit és ad teret Isten szabad és szuverén munkálkodásának. Az egyik Isten jelenlétét, a másik az ember tudatos, Istenre és a másira egyszerre figyelő jelenlétét hivatott kifejezni. A különbséget az eltérő írásmód érzékelteti.

⁸ Ana-Maria Rizzuto elméletét mutatja be WIKSTRÖM, 50–51.

⁹ Istenképekről bővebben FRIELINGS DORF

¹⁰ BRUNNER, 298.

¹¹ 1Kir 8,27; Ézs 66,1; ApCsel 7,48-49; Jer 23,24

mert minden dolgot betölt, átjár, kívül van és benne van mindenben.”¹² „Nem terjed ki végtelenül a térben, és nem is korlátozódik valamely meghatározott térre; de nem is tértelen (...) mert Isten mindenütt jelenvalósága az Isten teremtői részesedése teremtményei térbeli létezésében”¹³ – fogalmaz Paul Tillich.

Isten mégsem ugyanolyan módon van jelen egyszerre mindenütt. Van ahol jelenléte intenzívebb, szándékosabb. Ezt a különbséget az *omnipraesentia generalis* és *omnipraesentia speciális* fogalmak fejezik ki.¹⁴

Isten jelenlétét sokkal plasztikusabban és dinamikusabban adja elő a bibliai bizonyágtétel. Igaz, sem az elképzelések, sem a szóhasználat nem mutat egységes képet, mégis felfedezhetünk a megannyi kifejezés háttérében egy egységes meggyőződést.

Az ószövetségi hagyománytörténeti bibliakutatás számtalan komplex és egymásra rakódott kifejezés rendszerezése mentén igyekezett felvázolni azt a folyamatot, ahogyan az egyes bibliai időszakokban a szentírók Isten jelenlétének valóságáról bizonyágot tettek.¹⁵ A legáltalánosabb leírás az ókori közel-keleti világképhez igazodó mitikus-szimbolikus ábrázolás: Isten a Magasságos, Mennyben lakó Úr, aki az emberrel az ég és a föld metszéspontján, a hegyen épült templomban, azon belül pedig a kultuszban találkozik. Személyének képviselője, földi reprezentánsa a király.¹⁶ A menny a korabeli gondolkodásban Isten nagyságát hivatott kifejezni. Ő annyira hatalmas, hogy az egész világot magához öleli, az egész ég nem tudja befogadni (1Kiráj 8,27). Ő a világ teremtője (Zsolt 90,2), aki örökké él.¹⁷

Ugyanúgy hatalmáról és nagyságáról tesznek tanúbizonyágot a távol lévő Istenről és az Isten rejtőzködéséről szóló leírások (Jób 7,7-10.12-21 10,2-22; 13,20-14,22). A bibliai szóhasználatban sem a távoli mennyben lakozás, sem a rejtőzködés nem jelenlétére vonatkoztatva szerepel (mintha ilyenkor kevésbé lenne jelen), hanem a Teremtő és a teremtmény, másrészt a szent és a bűnös közti különbség kifejezője. Annak a belátása, hogy a jelenlévő Isten az ember számára megközelíthetetlen. Ezt az ontológiai távolságot, rejtőzködést csak Isten hidalhatja át.¹⁸ Ez az alapállás mindvégig hangsúlyos az Ószövetségben.

¹² Cirillt idézi BRUNNER, 298.

¹³ TILICH, 225.

¹⁴ SEBESTYÉN, I/81.

¹⁵ ld. WANKE, 26–41.; KAISER, 128–210.

¹⁶ WANKE, 28-30.

¹⁷ KAISER, 128-129.

¹⁸ WANKE, 28.

Éppen ezért jelentős, hogy a Magasságos, távol lévő, rejtőzködő Isten keresi az embert, hogy megtartsa és megváltsa őt. Az Isten mindenütt-jelenvalóságáról szóló szimbolikus beszéd a Bibliában nem pusztán kozmológiaként – ahogyan a rendszeres teológiák tárgyalják –, hanem szotériológiként áll előttünk.¹⁹

A Mennyben lakó, távol lévő és rejtőzködő Isten egyúttal közel jövő, gondoskodó Atya. Semmi nincs rejtve előtte. Ahogyan ismeri a mélytenger világát, úgy az ember szívének titkait (Zsolt 139; 14,2). Az ősatyáknál együtt vonul vándorló népével (1Móz 28,15; 31,3), jelenléte megmutatkozik választottai cselekedeteinek sikerében (1Móz 21,22; 39,3.22). Az általa felkent király képviseli törvényeit, rendelkezéseit, oltalmat és védelmet biztosít az igazságot keresőknek. Ugyanígy a későbbi leírásokban szereplő kifejezések – küldöttei az angyalok (Jób 33,23kk), neve (1 Kir 8), arca (Zsolt 80,20), dicsősége (2Móz 29,43-46), Lelke (Ézs 63,10.14) – arról beszélnek, hogy Isten minduntalan keresi az embert, és Ő maga gondoskodik a közte és az ember között lévő távolság áthidalásáról.²⁰

Az Újszövetségben még erőteljesebben jut kifejezésre a nem pusztán jelenlévő, hanem aktívan érkező, az ember felé közelítő, vele szabadító és gyógyító kapcsolatba lépő Isten. Ennek eseménye maga a *Kijelentés*, aminek dokumentuma a Szentírás, testté lett valósága pedig Jézus Krisztus, a megtestesült Ige, aki mennybemenetele és a pünkösdi meglátogatás után Szentlelkével van itt jelen a Földön.

A kijelentés a Messiás eljövételével (Immanuel) tetőzik, Akiben és Aki által velünk van a megváltó, magához emelő Isten.²¹ Ennek a jelenlétnek a záloga korunkban pedig a Szentlélek, amiről legteljesebben a páli teológia ír. Az ószövetségi ígéretekkel összhangban (Ez 36,26-27; 37,14; Jer 31,31-33) az üdvtörténetnek ebben a szakaszában Isten a Pártfogó, a Szentlélek által van együtt népével az egyházban, vagyis a Krisztus-testben (1Kor 3,16; 6,19; Jel 21,22).²²

Tehát a bibliai bizonyágtétel központi üzenete Isten jelenléte, ami nem pusztán állandóság, hanem dinamikus érkezés. Ő az Eljövendő. Aki érkezik. Az egész Kijelentés alapján ezt a híradást szolgálja. Emil Brunner hangsúlyozza: Isten kinyilatkoztatása nem más, mint Időbeli és Térbeli jelenlét. Hiszen Isten a történelemi eseményekben tetten

¹⁹ U.o.

²⁰ KAISER, 183–205.

²¹ Ennek részletes hagyománytörténeti elemzését és narratív bemutatását olvashatjuk: KUPP. Ugyancsak Krisztus jelenlétét veti fel dogmatikai megközelítéssel az *ubiquitas* tana, amit Luther az úrvacsorára tekintettel dolgoz ki. Eszerint a feltámadt Krisztus mennybemenetele után is jelen van testi valóságában itt a földön. Ez teszi lehetővé az úrvacsorai jegyekben való részvételét is. Ettől eltérő a református álláspont. Jézus az egyháznak ebben az időszakában a mennyei világban munkálkodik mint pap, próféta, király. Itt a földön munkáját a Szentlélek által végzi, így az úrvacsorában is Szentlelke által van jelen. SEBESTYÉN, II./89-91.

²² KUPP, 225. A Szentlélek és Isten jelenlétének témájához részletesebben ld. FEE, 827–845.

érhető módon érkező és eljövendő Isten, ahogy erről a Krisztus-esemény is tanúságot tesz. Érkező jelenlétének, folyamatos felénk tartó mozgásának végső célja pedig a színről színre látás.²³ Ekkor az ember korlátok nélkül lehet majd jelen Isten számára, amiben mind az ismeret, mind a gyógyulás, mind az új teremtés teljességre jut.

Az értünk közelítő Isten jelenléte tehát – Tillich-hel egyetértve – maga az üdvösség, ami Gyógyító Jelenlét:

„Tekintettel az üdvösség eredeti jelentésére (salvus – „meggyógyított”) és korunk szituációjára, sokkal helytállóbb lenne, ha az üdvösséget „gyógyulásként” értelmeznénk. (...) Ebben a vonatkozásban a gyógyítás azt jelenti, hogy újra egyesül, ami elidegenedett, újra központosul, ami szétszóródott, áthidalódik a szakadék az Isten és az ember, az ember és az ember, az ember és a világ között.”²⁴

Tehát Isten érkezése, jelenléte, a Krisztusban kiteljesedő üdvözítés folyamata gyógyulás, Isten Gyógyító Jelenlétének valósága, amely nemcsak az egyes ember történetét, hanem a történelem egészét átfogja, ami korunkban a Szentlélek Isten munkájaként ölt testet: „Isten a Lélek által van jelen közöttünk és az életünkben. Saját nevéért dicsőségére vezet minket az igazság ösvényén.”²⁵ A Szentlélek végzi az emberben a helyére állás, az Istenhez térés munkáját, vagyis gerjeszti fel benne a hitet, és a Szentlélek termi az újjászületett életben a gyümölcsöket. Mindez Isten Gyógyító Jelenlétének a megvalósulása, ami a személyes üdvösség, vagyis egészség, teljesség felé vezet.²⁶ Kálvin így fogalmaz: „Amit Krisztusról mondottunk, a Lélek titkos működése folytán válik javunkra.”²⁷ A Lélek a „mennyei élet gyökere és magja.”²⁸

2. A Gyógyító jelenlétében

Korunkban felfokozott kíváncsiság övezi a spirituális növekedés témáját. Az önmaga megvalósításán fáradozó ember a lelki élet területén is teljességre vágyik. Esetlegesen a korszellem fűtöttségében a keresztyénségen belül is fakadhat az érdeklődés az új tapasztalatokkal kecsegtető, Isten-élményt ígérő spirituális gyakorlatok és lehetőségek

²³ BRUNNER, 258.

²⁴ TILlich, 358.

²⁵ FEE, 845.

²⁶ Uo., 864–865.; 870-872.

²⁷ KÁLVIN, 407.

²⁸ Uo., 408.

irányába. Pedig mélyreható különbség van az emberileg kivitelezhető gyakorlatok által létrehozott, így pusztán pszichés átélések és az igaz Isten jelenlétében történő pneumatikus gyógyulás és formálódás között. Ezzel nem szeretnénk kétségbe vonni a lelki gyakorlatok létjogosultságát, amelyek segítenek keresni, megnyílni és várni Isten jelenlétére, amelyek keretet adnak az Ő jelenlétében történő időzésre, inkább ki szeretnénk hangsúlyozni az emberi szinten létrehozható és az Isten jelenlétében egyfajta ajándékként kapott átélések különbségét.

Isten jelenlétében új teremtés, újjászületés történik. Egy egészen más valóság ragadja meg az embert. Tillich így ír róla: „Az <<Újjászületés>> a dolgok egyetemes állapota. Ez a dolgok új állapota, az új világkorszak, melyet Krisztus hozott el; az egyén <<belép>> ebbe az állapotba, s ily módon ő maga részesedik benne, és e részesedés által születik újjá. Az Új Lét objektív valósága megelőzi a szubjektív részesedést.”²⁹ Tehát az Isten jelenlétében történő növekedés egy előre elkészített valóság, melynek Isten kegyelméből lehet részese az ember.

Az Istenben történő spirituális növekedés, a lelki életút leírására és rendszerezésére jónéhány kísérletet találunk a keresztyénség történetében.³⁰ Korunkra megjelentek lélektani megközelítések is, amelyek megpróbálják megragadni az ember transzcendens irányultságát és az ebben megjárt szakaszokat.³¹ Itt is fontos különbséget tennünk aközött, ami lélektanilag, tehát pszichés kategóriákban vizsgálható és aközött, ami Isten Lelkének munkája, tehát pneumatikus történés. Míg a psziché emberi kategóriákban vizsgálható törvényszerűségek mentén járja be a belső növekedés útját mind az emberi életciklusra, mind egyes fordulópontokra nézve, az, hogy ez pontosan milyen pneumatikus indíttatásra, milyen hatótényezőkkel, milyen események kapcsán és mennyi idő alatt történik, az egészen Istenen múlik. Hiszen a Lélek, akár a szél, „arra fúj, amerre akar” (Jn 3,8). Isten Szentlelkének megvilágosító és új életet adó (pneumatikus) ereje nincs hozzákötve lépésekhez vagy fokozatokhoz, ezzel együtt a Szentlélekben történő (pneumatikus) növekedésnek is van egy olyan megfigyelhető rendje, amin végighalad az ember, és ami teológiailag és lélektanilag megragadható.

A Biblia a megtérés, megigazulás, megszentelődés szavakkal beszél róla. A spirituális irodalom ennek az útnak a szemléltetésére előszeretettel használja a patrisztikus korból származó Dionüsziosz Areopagita hármas felosztását: via purgativa (megtisztulás útja), via

²⁹ TILlich, 365.

³⁰ Ld. CLARVAUX-I SZENT, AVILAI SZENT, LISIEUX-I SZENT, BUNYAN, WIKSTRÖM

³¹ Ld. FOWLER, STREIB

illuminativa (a megvilágosodás útja) és via unitiva (egyesülés útja).³² Ez a felosztás egyrészt hangsúlyozza, hogy az Isten jelenlétében történő növekedés határozottan különbözik attól, ahogyan az ember gondolkodik a kiteljesedésről. Általános esetben a növekedést egy felfele tartó, az élet normális kerékvágása közt zajló folyamatnak tekintjük. Az Istenben történő út ehelyett éppen az ellenkező irányba tart. Egy mindent feje tetejére állító felismeréssel kezdődik: az ember bűnös, élete Isten nélkül kiszolgáltatott és végtelenül törekeny, az élet megbízható forrásai pedig önmagán kívül vannak. Az Isten felé vágyakozás pedig az Istentől való távolság valóságának átélésével kezdődik.

Ágoston így ír erről a Vallomásokban: „Rádöbben az ember a maga halandó voltára, szemügyre veszi bűne bizonyosságát és egyben tanúságát annak, hogy a kevélyeknek Te Uram ellenállasz. És mégis dicséretedre kívánkozik az ember, teremtésednek kicsi paránya.”³³ Kálvin rámutat, hogy az Isten és önmagunk megismerésének dinamikus kölcsönhatásban tárul fel az ember valódi állapota, hogy mennyire nagy szüksége van Isten megváltó munkájára. „Az embert csak akkor érinti meg és sújtja le csekély voltának felismerése, amikor Isten fenségéhez méri magát.”³⁴

A növekedés paradox módon lefele, a mélységbe vezet (ld. 1. ábra) és fokozódó bűnbánatban ölt alakot, így járhatja be a megtérő a megtisztulás útját (via purgativa). John Veltri jezsuita lelkipásztor megfigyelése,³⁵ hogy a lelkipásztor az Istenhez vezető úton előbb zűrzavart, szomorúságot, kétségbeesést, félelmet él át. Rádöbben az Istentől és egyúttal az élet lényegétől való elszakíttóságára, amiben tehetetlenség és erőtlenség lesz úrrá rajta. Lelki szárazságba és sötétségbe jut. Majd valóságosan visszhangoznak Jézus szavai: „Bizony, bizony, mondom neked: ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg az Isten országát.” (Jn 3,3) Mindez tudatosítja, hogy Isten megigazítására van szükség, ami az ember oldaláról elérhetetlen. Csak vágyhatja és várhatja, hogy megjelenik a közeledő Isten.

Az újjászületés Isten tette, ami a megigazulásban és a megszentelődésben történik. „A Megigazulás szó szerint azt jelenti <<igazzá tenni>>, vagyis azzá tenni az embert, ami lényegileg ő, és amitől elidegenedett.”³⁶ A megigazulás Isten cselekvése, amit az ember a megtérésben fogad el. A megtérés annak a hitnek a kifejeződése, hogy az élet egyedül Istenben kerül a helyére. Ez a lefele, a mélybe induló növekedésnek a mélypontja, ami

³² SÖVEGES, 68., MOON - BENNER (szerk.), 18–19., SHULTS - SANDAGE, 29., SIBA, 172–175.

³³ SZENT ÁGOSTON, 12.

³⁴ KÁLVIN, 34.

³⁵ VELTRI, 501.

³⁶ TILLICH, 366.

egyszerre a felemelkedés kezdete. A megvilágosodásban (via illuminativa) az ember halálba adja eddigi, önmaga által építgetett életét, és egyúttal megnyitja magát Isten újat teremtő tette előtt. Krisztus halálának és feltámadásának valóságában osztozik. „Az ember bevonatik a Krisztusban való Új Lét erejébe, mely lehetővé teszi a hitet; röviden: megvalósul az Isten és az ember egysége, még ha töredékesen is.”³⁷ Amikor az ember átöleli a saját gyengeségét (Veltri), arra az öröme ébred, hogy Isten elfogadja Krisztusban, és Őbenne megtörténhet az Isten, az ember és a felebarát egysége, a megszentelődés, a szentek közé emeltetés, a via unitiva. Itt átélhető Isten szeretete, elfogadása, megbocsátása. Nő a bizalom, a békesség, a remény. Aminek gyümölcse a kapcsolatrendezés és a megbocsátásra való képesség, ami a közösségi élet gyógyulását, az Egyház, a Krisztus-test épülését szolgálja.

Hasonló módon, a Szentlélek munkáját hangsúlyozva ragadja meg James Loder a spirituális növekedés (spiritual formation and transformation) útját.³⁸ Öt egymást követő szakaszt állapít meg: (1) konfliktus – egy tudatos vagy tudatalatti elakadás, törés, ami szorongással jár; (2) mérlegelés – a lehetőségek tudatos és/vagy tudatalatti szinten történő átgondolása a szorongás oldása érdekében; (3) kreatív képzelet aktivizálódása – intuitív alkotóerővel társuló megérezés, amiben valami egészen új tárul fel lehetőségként; (4) elengedés és megnyílás – az újra való készségben megtörténik a konfliktus elengedése, a szorongás oldódik; (5) interpretáció – a feldolgozás szakasza, ahol egyfajta visszatekintésben tudatos szinten is megszületik a „meggyőződéses tudás/ismeret” (Loder).

Az alábbi ábrán megkíséreltük egyberendezni a fent ismertetett leírásokat (Dionüsziosz Aeropagita, John Veltri, James Loder) és egyúttal különválasztani az íven kívülre a pneumatikus történéseket, az ív belsejébe pedig az esetleges kísérő érzelmeket (psziché). A modell egyszerre hangsúlyozza az ember lefele, a bűnbánatba, az elengedésbe, a megengedés felé tartó, az Isten iránti engedelmesség útját és a Lélek hangsúlyos jelenlétét a folyamatban, akiben igaz bűnbánat születik, aki által a megvilágosodás, a felismerés, a megtérés történik, és akiben elindul és kiteljesedik az új élet. Természetesen ezt az ívet újabb és újabb kérdések, próbák és életesemények kapcsán végigjárjuk, amin nagy segítség, ha van olyan kísérő, testvér, akinek van bátorsága, megfelelő ismerete, szakértelme, gyakorlottsága, spirituális tapasztalata, hogy az út lefele tartó szakaszán is velünk járjon. Az Úr Jézus szenvedéstörténete, halála és feltámadása ennek az útnak az előképe, amiben mi is osztozunk Krisztus útján járó tanítványok (Róm 8,17; 1 Kor 12,26).

³⁷ Uo.

³⁸ LODER, magyarul bővebben: SIBA, 172–175.

keresztényre, mind az egyházra, mind a vallásos szférára, mind a világi életterületre kiterjed az isteni Lélek (vagyis az Új Lét ténylegességének) megszentelő munkálkodása.”⁴² A Krisztusban való részesedés útján az evangélium szolgálata a legtermészetesebb módon bontakozik ki a hívő életében. Lovelace öt dimenziót különböztet meg, melyek az újjászületett élet gyümölcsei:⁴³ (1) Misszió – Krisztus követése a világban az evangélium hirdetése és megélése által; (2) Imádság – az Istentől való függés kifejeződése a személyes és közösségi életben; (3) Közösség – a Krisztus testéhez való tartozás a helyi közösség és az egyetemes egyház viszonylatában; (4) Jövevénység – a kultúrának a destruktív és megkötöző kötelékeitől való függetlenedés; (5) Teológiai megfontoltság – Krisztus értelmével történő jelenlét a kinyilatkoztatott igazsággal a kultúrában.

Összefoglalva Isten jelenlétében nem más történik, minthogy a Szentlélek bizonyosságot tesz bennünk a testté lett Igéről, a Jézusban emberré lett Krisztusról, aki a Vele való élő kapcsolatban visszavezet az Atyához és megtisztítja bennünk az Istennel, az önmagunkkal és a mellettünk élő emberrel kapcsolatos gondolatainkat, érzéseinket és tetteinket. Ez a megtisztuláson keresztül történő új teremtés a Gyógyító Jelenlét maga. Ebben a valóságos, testet öltött történésben a Szentlélek Isten végzi munkáját az emberben, Krisztus arca lesz láthatóvá rajta, így az Atya akaratába simulva Isten országának áldásai áradnak ki általa a földön.

3. Gyógyító jelenléttel a világban

Isten Gyógyító Jelenlétében új teremtés történik, melynek meghívottjaiként egy küldetés részesei leszünk. Lovelace öt dimenziója ráirányítja a figyelmünket arra a felelősségre, hogy Isten Gyógyító Jelenléte ránk is bízott, ami leginkább abban jut kifejezésre, ahogyan embertársaink mellé állunk szükségükben.

A gyógyító jelenlét alatt azokat az Isten kegyelmének titkából megvalósuló négy szemközti vagy csoportos találkozásokat értem, amelyekben teret kap Isten megbékélést és gyógyulást szerző akarata Jézus Krisztusban a Szentlélek által, és ezáltal egyre valóságosabban megnyilvánul a Krisztusban bontakozó új teremtés, vagyis az Isten országa mind a találkozásban résztvevők életében, mind a köztük és körülöttük lévő kapcsolatokban. A gyógyító jelenlét annak a lelkipogozói, lelki kísérői vagy imádságos testvéri melléállásban megvalósuló hitbeli irányultságnak a gyakorlata, hogy Isten jelen van. Épp ezért nem emberi lehetőség, nem emberi módszerek mentén létrehozott gyógyító

⁴² TILLICH, 367.

⁴³ LOVELACE, 95-200.

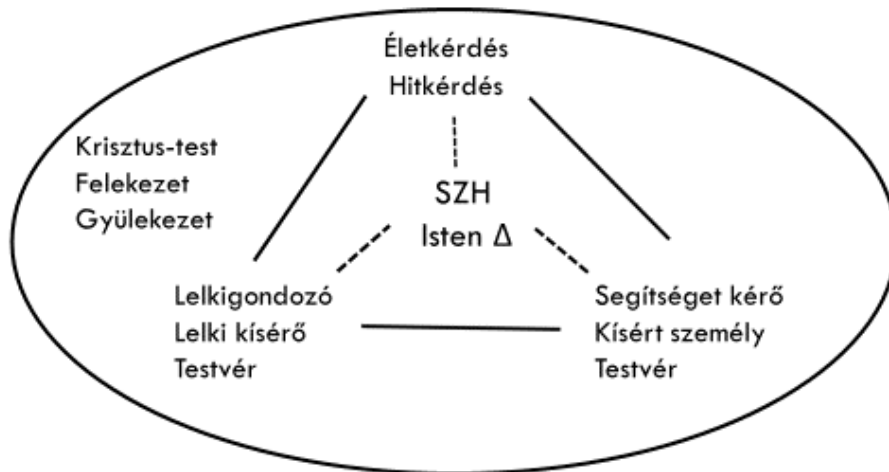
eljárás. Hanem az *egészen Más*-ba vetett hitben felajánlott jelenlét a *másik* számára, ahol – a korábbi kériumatikus lelkigondozói elméletekkel ellentétben – nem egy a beszélgetésben bekövetkező „töréspontot”, hanem az egész találkozást meghatározó „*törésvonalat*”⁴⁴ remélhetünk és tapasztalhatunk meg: hogy a Jézus Krisztusban közeljött és Szentlelkével jelen lévő élő Úr igénybe veszi az emberi szinten létrejövő kapcsolatot és az élet *emberi lehetőségeken túlmutató* forrásait és erőit ajándékozta bele. „Mert ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok köztük.” (Mt 18,20)

Ennek a jelenlétnek a legfontosabb előfeltétele a Gyógyítóval, az üdvösség szerzőjével való rendíthetetlen kapcsolat, amiben szerepet játszanak a spirituális formálódást támogató kegyességi gyakorlatok, amelyek gondoskodnak az Isten és ember közti rendszeres kapcsolatról és ezáltal teret adnak a Lélek munkájának, így a Krisztusban való növekedésnek. Ben Johnson, miközben megpróbálja megragadni a református meghatározottságú lelkivezetés sajátosságait, az alábbi gyakorlatokat emeli ki:⁴⁵ (1) imádság, amellyel megnyitjuk magunkat és odahallgatunk Isten felé; (2) a Biblia tanulmányozása, amikor Isten felénk intézett szavára figyelünk (3) meditáció, amikor elidőzve a szöveg felett, engedjük, hogy a Lélek megszítálja a saját és az Istentől jövő képeket és az azok közt lévő különbséget (4) szemlélődés, amelyben gyakoroljuk magunkat, hogy felhagyjunk egy időre saját igyekezetünkkel és tanuljunk csendben várni Isten jelenlétének átélésére; (5) naplózás, visszatekintés, amelyben nyomon követjük Isten munkáját az életünkre és kapcsolatainkra nézve. Az ezekben a lelki tevékenységekben való elmélyülés és időzés egyre inkább érzékennyé teszi az embert a Lélek hangjára, a Gyógyító Jelenlét valóságának az észlelésére.

Amikor ezt a – személyes vagy közösségi csendességben – begyakorolt és elsajátított, Isten felé nyitott és engedelmes jelenlétet a lelkigondozás, a lelki kísérés vagy a mindennapi testvéri melléállás szolgálatába állítjuk, a találkozás középpontjában mindvégig a Szentháromság Istennek adunk teret (ld. 2. ábra).

⁴⁴ Michael Meyer-Blanck teológiai alapvetésként, mint hermeneutikai kategóriát használja a kériumatikus lelkigondozás által bevezetett „töréspont”, „törésvonal” kifejezést. A törésvonal a lelkigondozásnak arra a hermeneutikai meghatározottságára utal, hogy a lelkigondozás éppen abban valósul meg, hogy az adott életesemény átértékelődik, átkereteződik a lelkigondozás alatt. Ld. MEYER-BLANCK, 29–30. A kériumatikus megközelítést a fogalomnak ld. THURNEYSSEN, 94-107. A tanulmányban fenomenológiai értelemben használjuk. Maga a jelenség egy törésvonalat hordoz magában, a transzcendens létét, aki adja magát, mégis mindvégig egészen Más, túlnani marad. Az emberin túlról érkező és jelenvaló, aki által gyógyító jelenlétté minősül az emberi találkozás. A valóságban, a találkozás folyamatában mégsem különböztethető meg a testi-lelki-szellemi-közösségi adottságoktól és megvalósulásoktól, merthogy az egészen emberi igénybevételével történik.

⁴⁵ JOHNSON, 98–99.

2. ábra: A gyógyító jelenlét modellje

Ahogy a felrajzolt modell kiábrázolja, a gyógyító jelenlétben minden kapcsolódást – (1) a két beszélgetőfél közt, (2) a segítséget kérő/kísért személy/testvér és az életprobléma/hitkérdés közt, (3) a lelkigondozó/lelki kísérő/testvér és a szemben ülő által felvázolt nehézség közt – az Isten új életet adó akarata határoz meg. Tehát a beszélgetés minden vonatkozása Isten gyógyító valóságának terében történik. Az alábbiakban a modell által kiábrázolt, ebben az Isten-jelenlétben megvalósuló kapcsolódások jellegzetességeit vesszük sorra.

(1) Az Istenben elrejtett kapcsolat

A pszichoterápiás segítő beszélgetéseknek kulcsfontosságú és meghatározó eleme a segítséget kérő kezdeményezése. Az ülések egy előre keretezett aszimmetrikus felállásban történnek: a kliens az életében bekövetkezett lelki vagy kapcsolati elakadással segítséget kér egy szakembertől, aki a maga lehetőségeivel igyekszik a vele szemben ülőre fókuszálva segíteni. A terapeuta a szakértelmét, a segítséget kérő az életproblémáját és még fellelhető kompetenciáit hozza a kapcsolatba.

Ezzel ellentétben a gyógyító jelenléttel végzett találkozásokban Isten jelenléte, gyógyító akarata és hatalma mindenek kezdeteként jelenik meg. Isten Krisztusban keresi a segítségre szoruló embert. Épp ezért a kapcsolat nem a segítséget kérő kezdeményezéséhez, hanem Isten tettéhez köthető. Már az elindulás, a közeledés is Isten kegyelmének testet öltése, ami többféleképpen is megvalósulhat: a segítségre szoruló kezdeményezésére, a segítségre szorultságot felismerő felebarát kezdeményezésére (ld. irgalmas samaritánus) vagy Isten

konkrét hívására, küldésére, ahogyan az etióp kincstárnok mellé rendelte Fülöpöt. A gyógyító jelenlétnek így nem egy szakmailag keretezett kapcsolat, hanem Isten kegyelme a feltétele. A segítségre szoruló lehet családtag, gyülekezeti tag, barát, ismerős, vagy a hivatásos kapcsolatokban kliens, lelkigondozott, a kísért személy.

Az Istennel való hármasságban a kapcsolat alapja Isten mérhetetlen szeretete. „Isten szereti a vezetőt és a vezetettet; mindketten a kegyelemben részesülnek, amit sem elérni, sem kiérdemelni nem tudnak. Ez a kegyelem Isten természetéből az övék. Enélkül a kegyelemnek az ígérete nélkül kinek lenne bátorsága szembesülni önmagával? Enélkül a szeretet nélkül ki merészelne belépni a másik ember életének mélységeibe? Így a kegyelem az a körülmény, amiben a vezetés történik.”⁴⁶ – írja a lelkivezetés kapcsán, de itt is találó módon Ben Johnson.

Az Isten jelenlétében történő találkozásban mind a segítő, mind a segített valójában a Gyógyító Jelenlét, az Új Teremtés kegyelmének átélői, akik együtt részesülnek Isten tetteiben. Ebben a hármasságban, ahol Isten kegyelmes akarata megelőzi a közösséget a részt vevők egy szimmetrikus kapcsolatba kerülnek, ahol együtt szolgáltatják ki magukat és egymást Isten tetteinek. „Mivel Krisztus ott áll közöttünk, nem kívánhatom, hogy közvetlenül legyen közösségem a másik emberrel. Ahogyan hozzám is csak Krisztus szólhatott úgy, hogy javamra váljék, ugyanúgy a másik emberben is csak maga Krisztus segíthet. Mégpedig ez azt jelenti, hogy felebarátomat szabadjára kell engednem.”⁴⁷ – írja a Krisztusban létrejövő közösségről Bonhoeffer. Így valójában kölcsönösen szolgálnak egymás felé, hiszen mindkettőjüket Isten veszi igénybe a másik életére nézve. Mind a segítő, mind a segített Isten valóságát jeleníti meg a maga életlehetőségeivel és a találkozásban bekövetkező formálódással, növekedéssel.

(2) Isten jelenlétében az életkérdés hitkérdés

Ugyanígy az Isten jelenlétében megfogalmazódó életkérdés, gyógyulásra váró nehézség új árnyalatot kap. Jézus egészen új összefüggésbe helyezi a segítségre szorultságot, a szükségben létet, a betegséget. Isten dicsőséges tetteinek a lehetőségét látja a bűnnel, a rászorultsággal összefüggésbe hozható élethelyzetekben. Így válaszol a betegség okát kutató tanítványoknak: „»Mester, ki vétkezett, ő vagy a szülei, hogy vakon született?« Jézus így válaszolt: »Sem ő nem vétkezett, sem a szülei, hanem Isten tetteinek kell megnyilvánulniuk benne.» (Jn 9,2-3) Máshol pedig az őt számon kérő farizeusoknak:

⁴⁶ Uo. 113.

⁴⁷ BONHOEFFER, 26.

„Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek; nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket.” (Mk 2,17) A betegség, a rászorultság, a gyengeség Jézusnál az Isten-jelenlét és a Vele való találkozás lehetősége. Így az életkérdés valójában hitkérdéssé lesz: Hová kapcsolódom az élet hiányaival és megtörtségével?

Korunk egyre nagyobb kínálatban rendelkezésre álló segítő módszerei azt az illúziót keltik, hogy bármilyen hiányállapot életmódváltással, testi-lelki odafigyeléssel, odaszánt munkával kiküszöbölhető. A keresztyén is, miközben szembesül a testi betegségek, mentális zavarok, lelki nehézségek, kapcsolati problémák, hitbeli kétségek formájában jelentkező, az Isten teljességét nélkülöző kiszolgáltatottsággal, két utat választhat. Kizárólag a saját kezébe veszi a problémák orvoslását, vagy Istenre tekint és az Őtőle eredő életbe kapcsolódva, Vele *együtt* néz szembe a nehézségekkel.

Pargament a vallásos megküzdési stílusok címszó alatt vizsgálta a jelenséget. Összesen öt stílust állapított meg, amiből témánk kifejtéséhez kettőt ismertetünk.⁴⁸ Az önirányító (self-directing) stílusban a megküzdő önmagában keresi a kontroll forrását. Bár hisz Istenben, a személyes autonómiáját és a saját életéért érzett felelősséget hangsúlyozza. A vizsgálatok szerint ez a fajta megküzdés a kontrolálható, kihívásként értelmezhető élethelyzetekben segítség, míg a kontrolálhatatlan határhelyzetekben nemcsak csökken a hatékonysága, hanem kifejezett negatív következményekkel is jár, mint szorongás, harag, depresszió, stresszhez kapcsolódó rendellenességek és szimptomák.

Az együttműködő (collaborative) megküzdési stílusban a kontroll forrása az ember és az Isten közötti kapcsolat. Az ember egyszerre érzi magát felelősnek a problémamegoldásban, amiben mind a vallásos cselekvéseknek, mind a szekuláris lehetőségeknek tere van, de az ugyancsak hangsúlyos Istennel való kapcsolat egyúttal célt, értelmet és érzelmi biztonságot is ad. Ráadásul az Istennel megosztott kontroll a perspektíva kitágulását is jelenti. Az ember felismeri, hogy a dolgok alakulásában nemcsak a saját vágyai, személyes földi boldogulásának nehézségei játszanak szerepet. Isten országának valósága egy egészen új megvilágításba helyezi az emberi élet eseményeit. Az empirikus vizsgálatok eredményei szerint ez a leghatékonyabb vallásos megküzdési stílus. Komolyan veszi azokat az emberi lehetőségeket, amelyek rendelkezésre állnak (testi, lelki, szociális), másrészt nem feledkezik meg az élet minden területén megjelenő hiányállapotunkról, hogy Istentől elszakadva, rendezetlen kapcsolódásokban élünk, így nem csak a horizontális, hanem a vertikális síkon is dolgunk van velük. Hiszen az élet spirituális aspektusa nem egy

⁴⁸ HORVÁTH-SZABÓ, 34–37.

különálló terület, hanem átszövi az emberlét minden dimenzióját. Az elsődleges kérdés, hogy Isten jelenlétében, a Vele való kapcsolatban, a *Ráhagyatkozásban* járom-e az adott nehézséggel megterhelt életszakaszt, vagy elszakítottságban vagyok és vágyom az életet helyreállító Isten jelenlétébe, hogy visszasegítsen a Vele való közösségbe és meggyógyuljak.

(3) Isten jelenlétében a segítséget kérő kérdéseivel

Ahogy fentebb beszéltük, a gyógyító jelenlét annyiban különbözik a mindennapi spontán beszélgetésektől és a legkülönfélébb szándékkal és formában megvalósuló találkozásoktól, hogy itt a beszélgetésbe hozott téma kapcsán tudatos hitbeli felajánlás, odafordulás, Istenre figyelő jelenlét valósul meg. Mindezt nem előírt formák, tettek vagy módszerek hordozzák, hanem a szívbeli irányultság. Ezzel együtt a találkozásokban jelentősége van annak, ahogyan a lelkigondozó, lelki kísérő, testvér a maga személyében bele éli a kapcsolatba az adott életkérdésre nézve az örömhírt, a Krisztusban jelen lévő ígéreteket, vagyis az evangéliumot. Így a találkozásban szerepet kapnak mindazok a vallásos szimbolikus szavak és tettek, amelyek megjelenítik az életkérdésre nézve a segítő számára feltáruló isteni akaratot, gyógyító szót, vagyis a Gyógyító Jelenlétet.

Ahogyan a hívő közösség Isten-kapcsolatát sem a meghatározott vallásos elemek garantálják, hanem éppen fordítva, a hívő közösség hitben megélt Isten-kapcsolata szimbolikus tettekben, vagyis vallásos gyakorlatokban ábrázolódik ki, ugyanígy a gyógyító jelenlétben sem a szimbolikus szavak és cselekedetek Isten jelenlétének megvalósítói, de itt a földi kapcsolatok dimenziójában hangsúlyos kiábrázolói a hitvallásnak, a szívbeli irányultságnak és a *testet öltő* Gyógyító Jelenlétnek. Ennek kifejezése és kifejeződése történhet a találkozás jellegétől függően belső, a beszélgetést kísérő Istenre figyelésben, vagy a beszélgetésben explicit módon is megjelenő szimbolikus, vallásos nyelvhasználatban és/vagy rítusokban, mint imádság, bibliaolvasás, *Rá* figyelő csend, gyertyagyújtás, olajjal való megkenés, kézrátétel, áldás, stb., amelyek mind a segítséget kérő életkérdéseit, hitkérdéseit célozzák meg.

De ugyanígy hangsúlyos szerepe van mindazoknak a készségeknek, amelyek a másik jobb megértését és a vele haladást segítik, mint az odafigyelés, a tisztelet, az empátia, az életkérdés/hitkérdés feltárása, a szükséges konfrontáció, az esetleges önfeltárás a segítő oldaláról és az imádság, amiben Isten Gyógyító Jelenlétének kérése történik. Ezek a

készségek tanulhatók, begyakorolhatók, elsajátíthatók,⁴⁹ amelyek Isten Lelkének bölcsességében a megfelelő módon és időben a találkozásban alkalmazhatók.

(4) Az Isten országa felől körbeölelő közösség

Végül a gyógyító jelenlétnek egy utolsó, a fenti modellben kiábrázolt jellegzetességéről kell még szót ejtenünk. Korunkban, amikor gombamód szaporodnak az ember spirituális irányultságával számoló, és azt a terápiás folyamatba is beépítő segítő fórumok, egyre fontosabb hangsúlyozni, hogy Isten sem nem általánosságban, sem nem individuális külön utakon, hanem Krisztusban, és a Krisztus-test közösségében adja magát és van jelen az ember számára. Ezt hangsúlyozza Makkai a lelkigondozásról írt művében: „Pneumatikus élet csak Krisztussal, a Fejjel és a lelkekkel, a tagokkal való közösségben lehetséges.”⁵⁰ A fenti ábrában ezt a meghatározottságot a mindent körbeölelő körvonal ábrázolja ki. Istennek a megszentelődést és új életet munkáló Gyógyító Jelenléte az egyházban, a gyülekezetben, a Krisztus-test valóságában bontakozik ki azáltal, hogy a „közösség beiktatja a maga éltető, gyógyító, vigasztaló, szolgáló testvériségébe.”⁵¹

Bonhoeffer a Finknewaldi Szemináriumi közösségnek írt munkájában így beszél erről: „a keresztény testvériség nem eszménykép, hanem isteni valóság; (...) a keresztény testvériség nem pszichikus, hanem pneumatikus valóság.”⁵² Ami azt jelenti, hogy Jézus Krisztus akaratából van szükségünk egymásra, Átala találunk egymásra, mert az Atya Őbenne egyesített bennünket. Amikor két ember találkozásában bármilyen formában megvalósul Isten Gyógyító Jelenléte, egyúttal megbékélés és testvérség születik, ami egy egészen más kapcsolódás minden más, az emberi szimpátiából létrejövő közösségnél. A gyógyító jelenlét ebből a közösségből indulva és e felé a közösség felé tartva történik.

A gyógyító jelenlét középpontjában az a hit és tevőleges együttműködés áll, hogy a Szentháromság Isten van jelen irgalmas, megváltó, gyógyító, újat teremtő akaratával. Ez az akarat pedig aktívan, személyként, tettekben kapcsolódik mind a résztvevőkhöz, mind a beszélgetésben megjelenő kérdésekhez. Gyógyító jelenlét, amikor egyik testvér úgy áll a másik testvér mellé, hogy ebben a találkozásban legteljesebben és ugyanakkor a legtermészetesebb módon adnak teret annak, amit számukra Isten ott és akkor elkészített.

⁴⁹ Ezeknek a készségeknek a bemutatását és elsajátítását végzi el FERRIS

⁵⁰ MAKKAI, 35.

⁵¹ Uo.

⁵² BONHOEFFER, 16.

Ha engedünk a hívásnak, Isten történetének részeseivé lehetünk mind a segítséget kérő, mind a testvéri melléállás oldalán. Ehhez legfőképp vágynunk kell azt az életet, amit Isten szeretne ajándékozni nekünk. Oda kell szánunk magunkat Isten megtisztító, megigazító, megszentelő munkájának. És meg kell nyitnunk magunkat arra a szolgálatra, amiben készek vagyunk mások mellé szegődni, velük haladni és meghívni őket is erre az útra. Tudva, hogy Krisztus szüntelenül könyörög értünk:

„...nem értük könyörgök csupán, hanem azokért is, akik az ő szavukra hisznek énbennem; hogy mindnyájan egyek legyenek, ahogyan te, Atyám, énbennem, és én tebenned, hogy ők is bennünk legyenek...” (Jn 17,20)

Bibliográfia:

AVILAI SZENT, Teréz: *A belső várkastély. Avilai Szent Teréz Összes Művei I.* Magyarszék: Sarutlan Kármelita Nővérek, 2015.

BONHOEFFER, Dietrich: *Közösségben.* Budapest: Harmat, 2013.

BRUNNER, Emil: *The Christian Doctrine of God. Dogmatics: Vol. I.* Philadelphia: The Westminster Press, 1946.

BUNYAN, John: *A zarándok útja.* Kolozsvár: Koinónia Kiadó, é. n.

CLARVAUX-I SZENT, Bernát: *A kegyelemről és a szabad elhatározásról. Hogyan szeressük Istent.* Budapest: Kairosz Kiadó, 2002.

FEE, Gordon D.: *God's Empowering Presence, The Holy Spirit in the Letters of Paul.* Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1994.

FERRIS, Margaret: *Együttérzés. Lelkigondozói és lelkivezetői alapismeretek keresztény segítők számára.* Budapest: Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet - Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, 2004.

FOWLER, James: *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning.* New York: Harper and Row, 1981.

- FRIELINGS DORF, Karl: *Istenképek. Ahogy beteggé tesznek – és ahogy gyógyítanak*. Budapest: Szent István Társulat, 2019.
- HORVÁTH-SZABÓ, Katalin: *Vallás és emberi magatartás*. Budapest: Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet - Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, 2012.
- HORVÁTH-SZABÓ, Katalin – HARMATTA, János – TOMCSÁNYI, Teodóra: „Teisztikus és humanisztikus spiritualitás”. *Pszichoterápia*. 2009/3, 180–186.
- JOHNSON, Ben. „Spiritual Direction in the Reformed Tradition”. in: MOON, Gary W. – BENNER, David G. (szerk.): *Spiritual Direction and the Care of Souls. A Guide to Christian Approaches and Practices*. Illinois: InterVarsity Press, 2004, 95-114.
- KAISER, Otto: *Der Gott des Alten Testaments. Wesen und Wirken*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998.
- KÁLVIN, János: *Institution. A keresztyén vallás rendszere I-II*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2014.
- KUPP, David D: *Matthew's Emmanuel, Divine Presence and God's People in the First Gospel*. Society for New Testament Studies Monograph Series 90. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- LISIEUX-I SZENT, Teréz: *Önéletrajz*. Magyarszék: Sarutlan Kármelita Nővérek, 2020.
- LODER, James: *The Logic of the Spirit. Human Development in Theological Perspective*. San Francisco: Jossey-Bass, 1998.
- LOVELACE, Richard F: *Dynamics of Spiritual Life. An Evangelical Theology of Renewal*. Illinois: InterVarsity Press, 1980.
- MAKKAI, Sándor: *Poiménika. A személyes lelkigondozás tana*. Budapest: Magyar Református Egyház, 1947.
- MASLOW, Abraham: *Religions, Values, and Peak-Experiences*. Arkana: Penguin, 1994.
- MEYER-BLANCK, Michael: „Theologische Implikationen der Seelsorge”, in: ENGEMANN, Wilfried (szerk.): *Handbuch der Seelsorge. Grundlagen und Profile*. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2007, 19–33.
- MOON, Gary W. – BENNER, David G. (szerk.): *Spiritual Direction and the Care of Souls. A Guide to Christian Approaches and Practices*. Illinois: InterVarsity Press, 2004.
- NÉMETH Dávid: *Pasztorálanthropológia I*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem - L'Harmattan Kiadó, 2012.
- PAYNE, Leanne: *Restoring the Christian Soul. Overcoming Barriers to Completion in Christ through Healing Prayer*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books, 2006.
- PAYNE, Leanne: *The Healing Presence. Curing the Soul through Union with Christ*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books, 2001.

- POLÁKOVÁ, Jolana: *Perspektive der Hoffnung. Transzendenzsuche in der Postmoderne*. Paderborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöning, 2005. https://digi20.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb00044024_00012.html.
- SEBESTYÉN Jenő: *Református dogmatika*. Budapest - Gödöllő: Iránytű Kiadó, 1994.
- SHELDRAKE, Philip: *A spiritualitás rövid története*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2008.
- SHULTS, F. LeRon – SANDAGE, Steven J.: *Transforming Spirituality: Integrating Theology and Psychology*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2006.
- SIBA Balázs: *Pasztorálteológia. A református lelkészi hivatás vizsgálata interjúk tükrében*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem - L'Harmattan Kiadó, 2018.
- SÖVEGES Dávid: *Fejezetek a lelkiség történetéből*. Pannonhalma: Szent Gellért Hittudományi Főiskola, 1993.
- STREIB, Heinz: *Hermeneutics of Metaphor, Symbol and Narrative in Faith Development Theory*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1991.
- SZENT ÁGOSTON: *Szent Ágoston vallomásai*. Esztergom: Testvéri Szolgálat Alapítvány, 1974.
- THURNEISEN, Eduard: *A lelkigondozás tana*. Budapest: Református Konvent Sajtóosztálya, 1950.
- TILLICH, Paul: *Rendszeres teológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 2000.
- VELTRI, John: *Orientations II*. Guelph: Loyola House, 1998.
- WANKE, Roger Marcel: *Praesentia Dei. Die Vorstellungen von der Gegenwart Gottes im Hiobbuch*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2013.
- WIKSTRÖM, Owe: *A kifürkészhetetlen ember. Létkérdések, pszichoterápia és lelkipásztorlás*. Budapest: Animula, 2000.

Ajánlott irodalom:

- BUCHER, Anton A.: *A spiritualitás pszichológiája*, Budapest: Oriold és Társai, 2018.
- FERRIS, Margaret. *Együttérés. Lelkigondozói és lelkivezetői alapismeretek keresztény segítők számára*. Budapest: Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, 2004.
- GOHEEN, Michael W.: *Keresztény misszió ma. Bevezetés*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2019.
- GRÜN, Anselm és DÜFNER, Meinrad. *Az egészség, mint lelki feladat*. Pannonhalma: Bencés Kiadó, 2014.
- LOUF, André: *A többi - kegyelem. A spirituális kísérés*. Pannonhalma: Bencés Kiadó, 2006.

MEULINK, Hanneke – van RHIJN, Korf Aat: *A harmadik – akivel nem számoltak*. Kolozsvár: Exit Kiadó, 2009.

PETERSON, Eugene H.: *A lelkesi szolgálat három sarokpontja*. Budapest: Harmat, 2019.

SZABÓ Lajos: *Szavak és hallgatások az imádságban*. Budapest: Luther Kiadó, 2018.

WIKSTRÖM, Owe. *A kifürkészhetetlen ember. Létkérdések, pszichoterápia és lelkipásztorlás*. Budapest: Animula, 2000.

szerző:

Szabóné dr. László Lilla, református lelkész, egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem Valláspedagógia és Pasztorálpszichológia Tanszék